

УДК 811.161.2'373

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ЧУЖОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Руслана Жангазінова

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1/233, 79001 Львів, Україна
тел.: (032) 239 43 55*

Досліджено особливості вивчення мовознавчої термінології в іншомовній аудиторії на різних рівнях володіння мовою. Проаналізовано основні труднощі, що виникають у процесі засвоєння студентами-іноземцями української мовознавчої термінології, та запропоновано систему вправ для вироблення практичних умінь та навичок вживання мовознавчих термінів.

Ключові слова: термін, термінолексика, мовознавча термінологія, вправа.

З розвитком української незалежної держави з'явилося зацікавлення вивченням української мови. Знання української мови забезпечує вільне спілкування українською мовою в різних сферах і ситуаціях реальної комунікації. Навчання української мови як іноземної пов'язане зі знанням слів. Уміння і навички вживати слова слід розглядати як найважливіший і невід'ємний компонент змісту навчання іноземної мови, а їх формування саме і є метою навчання лексичного матеріалу [5: 17].

Важливим компонентом лексики є терміни, особливо термінологія тієї галузі, фахівцем з якої готується стати студент-іноземець. Тому дослідження методик опрацювання української термінології в іншомовній аудиторії є актуальним і дуже потрібним. Ця проблема, як і методика викладання української мови як іноземної в цілому, ще недостатньо опрацьована [3: 198].

Терміни мають кілька важливих ознак, які роблять таку лексику складною для вивчення в іншомовній аудиторії. Насамперед терміни мають чітко окреслене значення, адже термін не просто виражає поняття, а спирається на його наукову дефініцію. Властивістю термінів є однозначність та денотативність, тобто основне значення термінів не супроводжується додатковим (емоційним, стилістичним) забарвленням. Терміни, як правило, поширені серед фахівців, і у загальнонавчаний пласт літературної мови зазвичай не входять.

Треба зазначити, що такі ознаки термінів, як однозначність та денотативність дещо спрощують подання термінного матеріалу студентам-іноземцям, оскільки не потребують додаткового коментаря. Процес вивчення термінології ускладнює те, що у повсякденному спілкуванні іноземні студенти не використовують української термінної лексики.

Освоєння мовознавчої термінології в курсі української мови як іноземної для студентів, які в майбутньому будуть навчатись на філологічних спеціальностях, має певні особливості. Насамперед воно пов'язане з рівнем володіння мовою (елементарний, основний, рубіжний, високий, вищий, найвищий) [4: 12].

Частину термінів іноземні студенти засвоюють уже на елементарному рівні вивчення мови, наприклад: *буква, слово, речення, звук, мова*. На цей час студенти ще не сприймають їх як терміноодиниці. Вивчаючи поглиблено українську мову, опрацьовуючи мовознавчі статті, студенти-філологи кваліфікуватимуть названі слова як терміни.

Під час опрацювання мовознавчих статей, вміщених у фахових журналах, було виокремлено мовознавчу термінолексику, яка найчастіше трапляється у цих статтях.

Більшість термінів належить до таких розділів української мови, як фонетика, граматики та лексикологія, напр: *мова, слово, термін, речення, словосполучення, синоніми, омоніми, антоніми, дієслово, іменник, прикметник, займенник, числівник, прислівник, дієприслівник, дієприкметник, прийменник, відмінок, вид, рід, час, число, фонетика, граматична форма, граматики* та ін. Ці терміни супроводжують увесь період вивчення української мови іноземними студентами-філологами, які вчать оперувати ними, застосовувати у різних мовленнєвих та немовленнєвих ситуаціях.

Основним завданням викладача української мови як іноземної, який працює в аудиторії студентів-іноземців, що в подальшому здобуватимуть філологічні спеціальності, є навчити вільно читати наукові роботи, розуміти їхній зміст, а також виробити навички працювати з джерелами потрібного наукового матеріалу.

Опрацювання наукової літератури ускладнює те, що, крім терміноодиниць, які студенти засвоюють на елементарному рівні, трапляються такі, які варто подавати на високому рівні, наприклад: *лінгвістика, дефініція, лексикографія, семасіологія, лексичне значення, лексична одиниця, стилістичне забарвлення, семантичне поле, термінофонди, синтагми, номінації, звуковий вияв, картина світу, моносемія, архісема* та ін.

Важливим у процесі подання термінної лексики є ілюстративний матеріал, який дає змогу студентові розуміти та диференціювати наукові поняття.

Для кращого вивчення багатокомпонентних термінів (*лексичне значення, лексична одиниця, граматична форма, стилістичне забарвлення, семантичне поле*) варто навчити студентів поєднувати такі слова в єдиний термін та розуміти цілісне його значення.

Вивчення термінолексики треба починати з імітації зразка мовлення. Найчастіше використовують лаконічні, неповні відповіді на запитання. Компонент, який треба вставити, можна подавати вербальним способом або списком, з якого студент вибирає потрібну лексичну одиницю [6: 3–7].

На середньому і вищому рівнях володіння мовою для вивчення термінів варто використовувати спеціально адаптовані тексти, у яких подавати визначення термінів.

Для закріплення матеріалу доречно використовувати мовленнєві вправи, які мають творчий характер і спрямовані на розвиток пам'яті, мислення студентів, їхніх розумових здібностей, логіки, наприклад:

Вправа 1. Поставте запитання до тексту.

У процесі суспільної діяльності люди вступають у різні стосунки, обмінюються досвідом з усіх сфер життя, передають інформацію від покоління до покоління. Це спілкування відбувається за допомогою мови.

Сучасні мови разом із народами – носіями цих мов – пройшли довгий шлях у своєму розвитку. Першим етапом у створенні української мови була руська мова. Українська є однією із мов індоєвропейської сім'ї.

Літературна мова виникла на основі загальнонародної. Загальнонародна мова – це сукупність усіх слів, граматичних форм, особливостей вимови людей, що нею розмовляють. Сюди входять діалекти, жаргони, літературна мова, тобто все, що перебуває у мовному спілкуванні народу. Виникнувши на основі говорів Середньої Наддніпряниці, українська літературна мова ввібрала в себе чимало елементів, особливо лексичних, з інших говірок. За лексичним розмаїттям, виразовими і словотворчими можливостями вона є однією із найбагатших, а за звуковими властивостями – однією з наймилозвучніших мов світу.

Вправа 2. Дайте відповіді на поставлені нижче запитання до тексту вправи 1.

1. Яка мова була першим етапом у створенні української?
2. До якої із мовних сімей належить українська?
3. Що таке загальнонародна мова?
4. Що входить до загальнонародної мови?
5. На основі яких говорів виникла українська літературна мова?

Вправа 3. Використовуючи подані нижче словосполучення, перекажіть текст вправи 1.

Спілкування відбувається; першим етапом у створенні української мови; літературна мова виникла; загальнонародна мова – це; за лексичним розмаїттям, виразовими і словотворчими можливостями вона є однією із найбагатших.

Вправа 4. Складіть план до тексту вправи 1.

Вправа 5. Складіть усі можливі речення, використовуючи слова з третьої колонки у потрібній граматичній формі.

Я	цікавляться	українська мова
Ми	вивчаю	наукова стаття
Ти	любить	багато мов
Ви	досліджуємо	семантика слів
Він (вона, воно)	пишеш	лінгвістичні дисципліни
Вони	викладає	використання слів у різних формах

Вправа 6. Подані словосполучення введіть у речення.

1. Лексична одиниця – це ...
2. Лексичне значення – це ...
3. Граматична форма – це ...
4. Стилiстичне забарвлення – це ...
5. Семантичне поле – це ...

Вправа 7. Складіть словосполучення з поданими словами.

1. Синонімний –
2. Семантика –
3. Термін –
4. Дієслово –
5. Етимологічний –
6. Лінгвістичний –

Вправа 8. Складіть речення зі словами та словосполученнями.

1. Термін. 2. Терміносистема. 3. Синонімічний ряд. 4. Мовознавство. 5. Лексика.

Вправа 9. Дайте самостійно визначення термінів.

1) синонімія; 2) мова; 3) семантика; 4) антоніми; 5) лексика.

Вправа 10. Утворіть речення з поданими іменниками:

1) мова; 2) слово; 3) термін; 4) контекст; 5) лексема; 6) мовознавство; 7) антоніми.

Вправа 11. Виберіть правильне визначення терміна:

1. *Лексика – це ...*

- а) слово як самостійна смислова одиниця в сукупності усіх своїх форм і значень;
- б) сукупність слів певної мови, її окремих сфер чи діалектів;
- в) термінологічний склад мови;
- г) словниковий запас одного мовця.

2. *Терміни це ...*

- а) слова, які людина використовує у своїй повсякденній побутовій діяльності;
- б) слова, які використовують люди певної вікової групи;
- в) слова, що позначають чітко окреслені поняття науки чи мистецтва.

3. *Словоформа – це ...*

- а) граматичне значення слова, його граматичний різновид;
- б) лексичне значення слова;
- в) фонетичний склад слова.

Вправа 12. Знайдіть у тексті визначення термінів **лінгвістика, мова, слово**.

На сучасному етапі розвитку суспільства функціонує багато наукових дисциплін, однією з яких є лінгвістика – наука про мову. У сфері вивчення цієї науки мову розглядають як сукупність довільно відтворюваних, загальноприйнятих у межах певного суспільства звукових знаків для позначення існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх поєднання у процесі вираження думок. Оскільки лінгвістика вивчає мову, яка є складною системою, то і в лінгвістиці виділяють дисципліни, які окремо вивчають звуки, слова – мовні одиниці, що називають певний предмет чи явище, словосполучення і речення. Саме великий обсяг питань і понять, які досліджує лінгвістика, а також її сформована термінологічна система дає змогу виокремити мовознавство в самостійну наукову дисципліну.

Надзвичайно важливою є дотекстова робота. Завдання дотекстових вправ – повідомити студентам нові для них відомості, зацікавити їх, пробудити бажання ознайомитися з текстом, стимулювати мисленнєву діяльність, активізувати увагу. Усю дотекстову роботу проводять в аудиторії під керівництвом викладача. Дотекстові вправи – це мовні вправи, які вимагають знання певних правил та визначень. Завданням таких вправ є ознайомити іноземця з невідомою лексикою, знизити рівень нерозуміння, тобто тлумачити невідому лексику, а також ознайомити

з певними явищами української мови, наприклад, омонімія, синонімія, антонімія, паронімія. Для поглиблення та закріплення знань у таких вправах можна подавати різного типу завдання, наприклад:

Вправа 1. Виберіть варіант відповіді, у якому подано мовознавчі терміни з розділу „Лексикологія”.

а) фонема, б) лексема, в) словочлен, г) термінопростір, д) морфема, е) полісемія, ж) слово, з) речення, і) дериват.

1) а, б, в, г, е, з

2) б, в, г, е, ж

3) б, в, г, ж, з, і

4) а, б, в, г, е, ж

Вправа 2. Виберіть варіант відповіді, у якому подано загальноновживані слова.

а) іменник, б) мова, в) наприклад, г) етимологічний, д) отже, е) звук, ж) дублет, з) слово, і) конотат.

1) а, б, д, з, і

2) б, е, ж

3) б, в, е, і

4) б, е, з

Вправа 3. Назвіть варіант відповіді, у якому подано назви метамовних одиниць.

а) мова, б) очевидно, в) отже, г) імплікація, д) слово, е) власне, ж) архісема, з) термін, і) розглядаємо.

1) а, в, д, е

2) б, в, д, е, і

3) б, в, е, і

4) г, е, ж, з, і

Вправа 4. Вкажіть варіант відповіді, у якому подано пари синонімів.

а) слово, б) наприклад, в) семантика, г) з огляду на, д) як от, е) лексема, ж) вважаючи на, з) лексичне значення.

1) а-е

2) а-в

3) а-е

4) а-в

б-д

г-д

г-д

б-д

в-з

б-ж

б-ж

е-з

г-з

е-з

в-з

г-ж

Вправа 5. Від поданих іменників утворіть прикметники.

1. Мова –

2. Словотвір –

3. Лексика –

4. Словоформа –

5. Термін –

6. Речення –

7. Моносемія –

Вправа 6. Вкажіть іменники, від яких утворено подані прикметники.

1. Мовленнєвий –

2. Мовознавчий –

3. Синонімічний –

4. Мовний –

5. Синонімний –
6. Словесний –
7. Семантичний –
8. Семасіологічний –
9. Термінологічний –
10. Термінний –

Вправа 7. З'єднайте ліву і праву частини як дефініцію терміна та його назву.

1. Різні слова, подібні між собою за зовнішньою формою, звучанням, але не за значенням	1. Лексикон
2. Словниковий запас	2. Лексема
3. Різні за значенням слова, що схожі за вимовою та в деяких випадках мають споріднені корені	3. Пароніми
4. Одиниця лексичного рівня мови, слово у сукупності всіх своїх значень	4. Омоніми

Вправа 8. Доберіть усі можливі варіанти спільнокореневих слів.

1. Лексика –
2. Мова –
3. Слово –

Вправа 9. Вкажіть рядок слів, з якими сполучаються подані лексеми.

- *мовний*

а) апарат, б) слово, в) картина світу, г) погляд, д) контингент, е) середовище.

1) а, б, д, е	2) а, в, г, е
3) б, в, г, е	4) а, в, д, е.

- *синонімічний*

а) ряд, б) значення, в) середовище, г) група, д) поле, е) синонім.

1) а, б, г	2) а, б, е
3) а, в, д	4) б, г, е

- *лінгвістичний*

а) підхід, б) метод, в) мова, г) дієслово, д) погляд, е) лексика.

1) а, б, г	2) а, б, д, е
3) в, г, д, е	4) б, г, д.

Вправа 10. Запишіть усі відомі вам лінгвістичні терміни.

Вправа 11. Запишіть 10 відомих вам слів, що належать як до загальноновживаної, так і до термінної лексики.

Вправа 12. Вкажіть 15 лексем чи словосполучень, які можуть бути метамовними одиницями наукового тексту.

Вправа 13. Знайдіть продовження слова.

1	Атри	1	нативний
2	Син	2	гізація
3	Номі	3	бутивний
4	Се	4	тагма
5	Фразеоло	5	мема

Вправа 14. Складіть із літер слово-термін та прочитайте його.

Т, в, о, м, а, о, з, и, в, с, т, в, о

Г, і, т, и, е, м, о, л, о, г, і, я

Д, е, н, і, ф, і, я, ц, і

К, м, е, п, р, и, т, н, и, к

Я, і, н, н, о, м, а, ц, і

Вправа 15. Від поданих слів та словосполучень утворіть форми множини, якщо це можливо.

1. Рідна мова. 2. Українська мова. 3. Слово. 4. Словоформа. 5. Лінгвістика.
6. Термін. 7. Терміносистема. 8. Дефініція. 9. Словосполучення. 10. Звуковий вияв.

Вправа 16. Утворіть від поданих слів форми однини.

1) дієслова; 2) номінації; 3) лексеми; 4) речення; 5) архаїзми; 6) термінофонди;
7) словосполучення; 8) синтагми; 9) означення.; 10) фразеологізми.

Вправа 17. Вставте пропущені букви у поданих словах.

Імен..ик, дер..вація, контек..т, ко..отація, загал..но..овний, діа..ектний, а..хісема,
с..ма, делініція, ді..слово, ле..сема, се..ема, лі..гві..тика, те..мінол..гія,
слово..лен, ..інонім, ..разеологія, с..ман..ика, фра..еологі..м, мовле..ня.

Вправа 18. З набору літер, поданих у квадраті, закреслюючи зайві, випишіть якомога більше слів, які стосуються теми „Мовознавство”.

й	а	з	к	ч	м	о	я	і
н	е	у	з	с	е	в	а	г
е	с	л	о	о	т	а	л	о
н	н	л	в	є	и	м	о	ї
с	и	н	о	і	н	г	в	а
с	н	г	к	л	о	г	і	с
ж	і	м	і	е	і	н	я	т
м	н	т	е	р	м	у	к	и

Вправа 19. До поданих прикметників доберіть іменники.

1) словотвірний; 2) термінологічний; 3) мовний; 4) лексичний; 5) звуковий; 6) лексемний; 7) діалектний; 8) дієслівний; 9) номінативний; 10) прикметниковий; 11) синонімічний.

Вправа 20. Серед поданого переліку слів знайдіть та запишіть антонімі пари.

Морфологічний, фонетичний, одномовний, номінативний, полісемія, багатомовний, апелюватив, наголошений, лексичний, моносемія, лексемний, онім, прикметниковий, ненаголошений.

Вправа 21. Знайдіть в картинках слова: іменник, термін, семема, антонім, дублет, лексема, лексика, архісема, дієслово, викресливши непотрібні літери.

с	е	м		і	м	т		д	і	є
о	м	е		ж	е	н		о	л	с
і	а	к		к	и	н		в	о	о
н	і	м		с	і	х		і	м	м
т	е	р		е	а	р		н	о	т
к	т	м		м	а	к		т	а	н
д	е	д		а	с	и		с	л	е
л	б	у		и	к	к		е	с	к
е	т	к		л	е	а		м	а	а

Вправа 22. Прочитайте подані нижче слова, використовуючи транскрипцію.

Екстралінгвістичний [‘екстрал’інгв’іст’ичний];

Ономасіологічний [ономасіолог’ічний];

Ад’ектоніми [ад’ект’он’іми];

Відапелювативний [в’ідапел’ат’ивний];

Терміноодинаця [т’ерм’іноодин’иця]

Варто наголосити на тому, що вказані завдання потрібно подавати лише тим студентам-іноземцям, які вже досягли високого рівня володіння мовою і спрямовують свою подальшу діяльність у сферу української (слов’янської) філології.

Сучасна українська термінологія, як і термінологія будь-якої іншої мови, неоднорідна за своїм походженням. Більшість наукових термінів створено на основі чужомовних структурних елементів, головним чином старогрецьких і латинських (*філологія, лінгвістика, дефініція, антонімія, фонетика, лексикологія, лексикографія, семасіологія, омонім* тощо), що належать до міжнародного термінологічного фонду, зокрема європейського [1: 8]. Як зазначає З. Куньч, „з метою впорядкування і систематизації знань студентів-іноземцю треба систематично подавати у вигляді словничка відповідні терміноелементи та їхні можливі значення у терміносистемі його фаху, а також запропонувати українські відповідники-дублети, що можуть трапитися в наукових працях, навчальних посібниках чи в професійному жаргоні.

При цьому важливо наголосити на інтернаціональності таких моделей і відшукати з допомогою самого іноземного студента можливі паралелі в тих іноземних мовах, якими він володіє” [3: 200].

Науковий стиль є надзвичайно складним для розуміння іноземцями, тому варто використовувати якомога більше завдань, адаптованих до конкретного рівня знань. Для наукового стилю, який реалізує теоретичне мислення в поняттєво-логічній формі, характерні об’єктивність і некатегоричність, тобто виваженість і пропорційність оцінок, узагальнення, логічність і доведеність, точність і ясність, а також сфокусована комунікативна спрямованість на адресата, тобто діалогічність викладу. Ці основні стильові риси відображають типові, регулярно повторювані і тому стандартизовані характеристики, спільні для будь-якого наукового тексту. Оскільки студентам, які в подальшому продовжуватимуть свою діяльність у філологічній сфері, доведеться стикатися з різними мовознавчими статтями, то подання лінгвістичної термінології має бути сформоване структурно, щоб методом послідовного ускладнення мовознавчих текстів, які розглядають на навчальних заняттях, підготувати аудиторію до ознайомлення як з науково-популярними, так і з власне науковими текстами. Також варто сформувати у студентів уміння самостійно виділяти терміни та розуміти їхнє значення у певному контексті.

Володіння методикою навчання лінгвістичної термінології в курсі української мови як іноземної є надійною основою методичної роботи викладача та дає змогу студентові-іноземцеві успішно оволодіти спеціальною лексикою.

1. Жовтобрюх М. А. Науковий стиль української мови / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1968. – № 1. – С. 3–13.
2. Зеленська О. П. Комплекс вправ для самостійної роботи над професійно спрямованими текстами англійською мовою [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/SND/philologia15-relens-Ka%2000pdos/htm>.
3. Куньч З. Системне вивчення науково-технічної термінології у роботі зі студентами-іноземцями / З. Куньч // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 198–202.
4. Мазурик Д. Державний стандарт з української мови як іноземної (від теорії до практики) / Д. Мазурик // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2010. – Вип. 5. – С. 10–14.
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколасвої]. – Київ : Ленвіт, 2002. – 320с.
6. Складенко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для оформлення мовленнєвих навичок та вмінь / Н. К. Складенко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.

SOME ASPECTS OF STUDYING LINGUISTIC TERMINOLOGY IN A FOREIGN AUDIENCE

Ruslana Zhanhazinova

This article describes the peculiarities of studying linguistic terminology by a foreign language audience with different levels of language knowledge. It analyzes the main difficulties that appear in the process as foreign students study Ukrainian linguistic terminology and, furthermore, proposes a system of exercises for developing practical abilities and skills in using linguistic terms.

Key words: term, terminological vocabulary, linguistic terminology, exercise

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОЙ
ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ИНОСТРАННОЙ АУДИТОРИИ**

Руслана Жангазинова

Исследованы особенность изучения лингвистической терминологии в иностранной аудитории на разных уровнях владения языком. Проанализированы основные трудности, которые возникают в процессе усвоения студентами-иностранцами украинской лингвистической терминологии, и предложена система упражнений для формирования умений и навыков использования лингвистических терминов.

Ключевые слова: термин, терминологическая лексика, лингвистическая терминология, упражнение.

Стаття надійшла до редколегії 5.03.2012

Прийнята до друку 2.04.2012